

STANISŁAWAS SZUKALSKIS: KŪRYBA BE KOMPROMISŲ

Ilona Mažeikienė

LIETUVOS DAILĖS MUZIEJUS

Bokšto g. 5, LT-01126 Vilnius

El. p. ilona@ldm.lt

Konferencijos pranešimas skirtas originaliai ir prieštarigai lenkų dailės asmenybei, skulptoriui, tapytojui ir piešėjui Stanisławui Szukalskiui (1893–1987), didžiąją savo gyvenimo dalį praleidusiam užsienyje, už Atlanto. Šio menininko kūryba nepateko į Lietuvos tyrinėtojų regos lauką, todėl straipsnyje siekiama supažindinti su garsaus lenkų kilmės dailininko asmenybe, kūryba, detaliau pristatyti 1926 m. Vilniuje pirmąją premiją apdovanotą Szukalskio sukurtą Adomo Mickevičiaus paminklo projektą, aptarti jį lydėjusią miesto visuomenės reakciją bei atgarsį to meto Vilniaus spaudos puslapiuose.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: Stanisławas Szukalskis, Adomas Mickevičius, tarpukario Vilniaus kultūra, Lenkijos skulptūra.

Lenkų kilmės skulptorius, tapytojas ir piešėjas Szukalskis (1893–1987) didžiąją savo gyvenimo dalį praleido užsienyje, už Atlanto. Dėl objektyvių aplinkybių – pirmiausia dėl akivaizdžių ilgalaikių sąsajų su Lietuvos meno gyvenimu stokos – šio dailininko asmenybė ir kūryba nepateko į Lietuvos tyrinėtojų regos lauką. Su mūsų kraštu menininką tiesiogiai sietų tik trumputis apsilankymas 1927 m. sausio mėnesį, kai A. Mickevičiaus paminklo konkurso komisijos pirmininko Ferdynando Ruszczyco kvietimu Szukalskis, kaip 1926 m. konkurso nugalėtojas, buvo atvykęs į Vilnių aptarti paminklo statybos darbų eigos. Dailininko sukurtas projektas ir visas

konkursas sulaukė itin plataus atgarsio to meto spaudoje, tapo reikšmingu kultūros įvykiu, pagyvinusiu tarpukario Vilniaus meno gyvenimo pulsą.

Szukalskio asmenybė solidžiai pristatyta jo tėvynainių lenkų dailėtyrininkų. Turiu galvoje originalius ir išsamius tyrinėtojo Lechosława Lameńskio straipsnius, Piotro Szuberto, Dorotos Chudzickos įžvalgas, informatyvų dailininko giminaičio, Varšuvoje gyvenančio Szukalskio seserėno Romano Romanowicziaus 2005 m. nuodugnai parengtą visos menininko kūrybos katalogą. Pastarajam esu ypač dėkinga už malonų sutikimą pasinaudoti jo surinkta medžiaga rengiant šį prane-

- Lameński Lechosław, „Szczep Rogate Serce“, in: *Biuletyn historii sztuki*, Warszawa, 1974, Nr. 3, p. 303–322.
- Lynx, „Dokoła wystawy Mickiewiczowskiej“, in: *Goniec Wileński*, 1926 11 29, Nr. 5, p. 2.
- Lynx, „Ocena projektów pomnika Adama Mickeiwicza“, in: *Goniec Wileński*, 1926 11 22, Nr. 4, p. 3.
- Łopalewski Tadeusz, „O projekcie Szukalskiego. Refleksje literackie“, in: *Kurjer Wileński*, Wilno, 1926 11 23, Nr. 271, p. 2.
- Matusiak Stanisław, „Udany ból zębów“, in: *Kurjer Wileński*, Wilno, 1926 11 24, Nr. 272, p. 2.
- Matusiak Stanisław, „Wystawa modeli konkursowych na pomnik Mickiewicza w Wilnie“, in: *Kurjer Wileński*, Wilno, 1926 11 19, 1926 11 20, 1926 11 21, Nr. 268, 269, 270, p. 2.
- Mažeikienė Ilona, „Trys Adomo Mickevičiaus paminklų projektai tarpukario Vilniuje“, in: *Acta Academiae Artium Vilnensis*, Vilnius, 2003, t. 29: *Vilnius kaip dailės mokymo ir sklaidos centras*, sudarytojas Vidmantas Jankauskas, p. 109–119.
- „Mickiewicz wracający do Wilna. Protokół czynności Sądu Kursowego na projekt pomnika Adama Mickiewicza w Wilnie“, in: *Źródła Mocy*, Wilno, 1927, s. 1, p. 35–41.
- Poklewski Józef, *Polskie życie artystyczne w międzywojennym Wilnie*, Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 1994.
- Romanowicz Roman, *Stanisław Szukalski*, Warszawa, 2004–2005 (vaizdinė ir faktografinė medžiaga parengta CD laikmenoje).
- Romer Helena, „Na marginesie konkursu“, in: *Kurjer Wileński*, Wilno, 1926 11 19, Nr. 268, p. 2.
- Ruszczyc Ferdynand, *Dziennik. W Wilnie 1919–1932*, t. 2, wybór, układ, opracowanie, wstęp i posłowie Edward Ruszczyc, Warszawa: Wydawnictwo „Secesja“, 1996.
- „Sąd czy błąd? Czy jest ktoś prócz członków jury konkursu na pomnik Mickiewicza, komu wybrany pomnik przypada do gustu?“, in: *Express Wileński*, 1926 11 26, Nr. 325, p. 4.
- S. H., „O projekt Mickiewicza“, in: *Kurjer Wileński*, Wilno, 1926 11 18, Nr. 267, p. 2.
- Szubert Piotr, „Pomnik Mickiewicza w Wilnie“, in: *Blok-Notes Muzeum Literatury im. A. Mickiewicza w Warszawie*, Warszawa, 1988, Nr. 8.
- Szubert Piotr, *Sylwetki. Stanisław Szukalski*, Warszawa: Akademia Sztuk Pięknych, 2003.
- Woźnicki Stanisław, „O pomnik Mickeiwicza“, in: *Słowo*, Wilno, 1926 12 11, Nr. 288, p. 2–3.

INTERNETINĖS PRIEIGOS

- Chudzicka Dorota, „Stanisław Szukalski. Europejczyk, Polak, nonokonformista“, in: *Glaukopis*, [interaktyvus], Warszawa, 2003, Nr. 1, p. 324–337. [žiūrėta 2008-03-27, 2008-03-30], <http://www.glaukopis.gross.pl/pdf/artykul-7-1.pdf>.

Gauta 2008-09-24

STANISŁAW SZUKALSKI: ART WITHOUT COMPROMISE

Ilona Mažeikienė

KEY WORDS: Stanisław Szukalski, Adam Mickiewicz, inter-war Vilnius culture, Polish sculpture.

SUMMARY

The article presents one of the most unique figures of Polish art. The sculptor, painter and drawer Stanisław Szukalski (1893–1987) spent the greatest part of his life abroad across the Atlantic. Creative legacy of this artist has so far remained beyond the field of investigation of Lithuanian art researchers, and the article presents an introduction into his life and art, with a focus on his design for the monument to Adam Mickiewicz, awarded the first prize in Vilnius in 1926. The reception of the design by Vilnius public and its press is discussed separately. The artist paid only one short visit to Vilnius in winter of 1927 on invitation of the then jury chair Ferdynand Ruszczyc when he came to coordinate the plans for putting up the sculpture.

The article resorts to all accessible materials and sources: articles and insights by the Polish art researchers Lechosław Lameński, Piotr Szubert, Dorota Chudzicka, a comprehensive catalogue of the artist's legacy and impressive visual material selected by a Warsaw based artist's relative Roman Romanowicz, Vilnius period press, the diary of the artist and the documents of the commission for the construction of the monument to Mickiewicz from the Lithuanian Central State Archives.

Szukalski established himself in Polish art as uncompromising artist dedicated to the national sentiment. He challenged, with his art, his contemporary society and radically stood for his ideal in defiance of the public opinion. His art embraced and intertwined patriotism and nationalistic views, cosmopolitan ideas and personal mythology. His sculptures, drawings, architectural designs partook of the Secession, Symbolism, Expressionism, Futurism and other trends of modernist European art aesthetic which he enriched besides the motives from the exotic American Indian art, by his own enigmatic

iconography and symbols. His award-winning design for the poet Mickiewicz stirred the otherwise stale artistic life in Vilnius. His ingenious idea rendered in an unusual and innovative form, deserved the laurels of the winner, yet the idea was never embodied. The model for the monument by the mature artist embraced Pre-Columbian and avant-garde styles and sparked, in Vilnius press, a plebiscite on unprecedented scale.